

Трудове право; право соціального забезпечення

УДК 349.2

Юрій Древаль *

**ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ
МІЖНАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ**

Статтю присвячено основоположним засадам діяльності Міжнародної організації праці в складних умовах сьогодення. Аналізуються найбільш важливі документи програмного значення, в яких містяться міжнародні трудові стандарти та сучасні підходи до врегулювання соціально-трудових відносин. Непересічне значення відводиться Декларації про основні принципи і права у світі праці 1998 року, Декларації про соціальну справедливість у цілях справедливої глобалізації 2008 року та Програмі гідної праці. Ці документи відзначаються комплексним характером та наявністю чіткого механізму реалізації основоположних принципів і прав у сфері праці.

Ключові слова: справедлива глобалізація, сфера праці, принципи і права у сфері праці, гідна праця, міжнародні трудові стандарти.

Древаль Ю. Д. Фундаментальные основы деятельности Международной организации труда в условиях глобализации.

Статья посвящена основополагающим принципам деятельности Международной организации труда в сложных условиях современности. Анализируются наиболее важные документы программного значения, в которых содержатся международные трудовые стандарты и современные подходы к урегулированию социально-трудоовых отношений. Особое значение отводится Декларации об основных принципах и правах в сфере труда 1998 года, Декларации о социальной справедливости в целях справедливой глобализации 2008 года и Программе достойного труда. Эти документы отмечаются комплексным характером и наличием четкого механизма реализации основополагающих принципов и прав в сфере труда.

Ключевые слова: справедливая глобализация, сфера труда, принципы и права в сфере труда, достойная работа, международные трудовые стандарты.

Dreval Yu. D. The fundamental principles of the International Labor Organization activity in the globalization process.

The article is devoted to the fundamental principles of the work of the International Labor Organization under the challenging conditions of our time. The most important documents of the program value, which contain international labor standards and modern approaches to the settlement of social and labor relations, are analyzed. The Declaration of Principles and Rights at Work (1998), the Declaration on Social Justice for Equitable Globalization (2008), and the Decent Work Program are investigated as particularly important standards. These documents are complex in nature and define a clear mechanism of the implementation of the fundamental principles and rights in the field of labor.

Keywords: fair globalization, field of labor, principles and rights at the workplace, decent work, international labor standards.

Міжнародна організація праці (далі – МОП) – це спеціалізована установа ООН, яка вже упродовж майже ста років розробляє міжнародні норми та стандарти у сфері соціально-трудоових відносин. На сьогодні ж значення діяльності МОП невпинно зростає, що першочергово завдячує потужним процесам глобалізації. Дійсно, глобалізація є вагомим чинником сучасної суспільної трансформації, виявляючись у наростаючій взаємозалежності різних суспільств та цивілізацій. Чи не найбільш зримо такі процеси впливають на розвиток соціально-трудоових відносин та на людей праці.

Різномічні аспекти діяльності МОП інтенсивно досліджують фахівці з трудового права, економіки та деяких інших сфер наукової діяльності. Предметом правових досліджень все

частіше стають питання класифікації міжнародно-правових актів у сфері праці, проблем і перспектив ратифікації окремих конвенцій, а також контрольно-ревізійної процедури МОП у сфері захисту трудових прав. Натомість представники економічної науки переважно досліджують діяльність МОП у сфері економіки праці та соціально-трудова відносин. Останнім часом все більше уваги приділяється й програмі гідної праці та її індикаторам.

Водночас поки що бракує спеціальних досліджень, спрямованих на з'ясування комплексного і системного характеру діяльності МОП у складних умовах сьогодення. А це має не лише теоретичне, але й неабияке практичне значення. Дійсно, упровадження міжнародних стандартів у соціально-трудова відносини вимагає гармонійного поєднання принципів, програм, норм та належного контрольно-ревізійного механізму.

Завданням статті визначено систематизацію сучасних програмних документів та підходів МОП, спрямованих на регулювання найбільш важливих аспектів соціально-трудова відносин.

У діяльності МОП виразно спостерігається декілька важливих рішень, які на десятиліття наперед визначають міжнародну політику щодо врегулювання соціально-трудова відносин та захисту людей праці. В умовах глобалізації у цьому сенсі непересічне значення відводиться Декларації про основні принципи і права у світі праці **1998** року, Декларації про соціальну справедливість у цілях справедливої глобалізації **2008** року та Програмі гідної праці.

Ці документи відзначаються комплексним характером, динамічністю, узгодженістю норм та окремих положень, а також наявністю чіткого механізму їхньої реалізації в практиці соціально-трудова відносин.

У Декларації МОП про основні принципи і права у світі праці **1998** року [1] першочергово підкреслюється, що: а) вільно вступаючи до МОП, усі її члени підтримали принципи та права, закріплені у Статуті та Філадельфійській декларації, та взяли на себе зобов'язання добиватися реалізації усіх цілей Організації, використовуючи для цього всі наявні у їхньому розпорядженні засоби та з повним врахуванням притаманних їм особливостей; б) ці принципи та права втілилися та розвинулися у формі конкретних прав та обов'язків у Конвенціях, визнаних фундаментальними як у самій Організації, так і поза її межами (далі – Декларація **1998** року).

Усі члени Організації, навіть ті з них, які не ратифікували вказані Конвенції, мають зобов'язання, що випливають вже з самого факту їхнього членства в Організації, дотримуватися, зміцнювати та реалізовувати добросовісно відповідно до Статуту принципи, що стосуються основних прав, які є предметом цих Конвенцій. У Декларації **1998** року до таких принципів віднесено:

- а) свободу асоціації та реальне визнання права на ведення колективних переговорів;
- б) скасування усіх форм примусової чи обов'язкової праці;
- в) реальну заборону дитячої праці;
- г) недопущення дискримінації в області праці та занять.

Ці принципи отримали статус правових норм у так званих фундаментальних чи основоположних конвенціях МОП, а саме конвенціях № **29, 87, 98, 100, 105, 111, 138 і 182**.

Механізм реалізації Декларації першочергово розкривається у заходах технічної співпраці та глобальних доповідях (такі доповіді мають надавати повноцінну інформацію щодо реалізації принципів і прав у світі праці, подаватися щорічно на сесіях Міжнародної конференції праці і кожного року по черзі охоплювати один з основних принципів та прав) [1].

Логічним розвитком принципів і прав у світі праці стало прийняття Програми гідної праці, яку було подано у **1999** р. (далі – ПГП, Програма). Метою Програми визначається вдосконалення діяльності МОП у нових умовах розвитку соціально-трудова відносин. Гідна праця визнається як «можливості чоловіків і жінок займатися гідною і продуктивною працею в умовах свободи, рівності, економічної безпеки та поваги до людської гідності». Також спеціально наголошується на тому, що Декларація **1998** року «складає для Організації більш надійну порівняно з попередніми документами основу для розвитку, надаючи

технічному співробітництву можливість проявити повною мірою власний потенціал в рамках МОП». Відтак гідній праці відводиться чільна увага в усіх чотирьох стратегічних завданнях МОП: сприяння правам у сфері праці; зайнятість; соціальний захист та соціальний діалог.

Із часом зазнає якісних змін і відношення до процесів глобалізації, які безпосередньо впливають на соціальне та правове становище людей праці. Якщо упродовж 1990-х рр. переважало негативне відношення, то з часом акценти все частіше стали переноситися у бік можливості ефективного використання таких процесів.

У нових умовах МОП опікується насамперед забезпеченням «справедливої глобалізації», яка і стала однією з найбільш важливих рис врегулювання сучасних соціально-трудових відносин. Під «справедливою глобалізацією», згідно з визначенням МОП, розуміється така глобалізація, що створює сприятливі можливості для всіх учасників соціально-трудових відносин.

У доповіді «Справедлива глобалізація: Роль МОП» (2004 р.) [2] підкреслюється, що знаходження розумного вирішення цієї проблеми «стане найближчим часом одним із головних випробувань для керівних структур у всіх сферах життя – для урядів, ділових кіл, профспілок, громадянського суспільства, парламентів, місцевих влад, міжнародних організацій, релігійних та духовних традицій, та інших форм організацій громадян». У доповіді також наголошується на тому, що окреслене завдання складає невід'ємний компонент програмних засад МОП.

Відповідно до змісту Доповіді, до найбільш важливих напрямів забезпечення справедливої глобалізації відносяться: перетворення концепції гідної праці в глобальну мету (включаючи створення загальної основи для цього шляхом діалогу, конкретизацію та гармонізацію зусиль всіх зацікавлених сторін, здійснення діяльності «широким фронтом», мобілізацію потенціалу трипартизму); підтримка МОП узгодженої національної політики з метою забезпечення справедливої глобалізації (з наголосом на проведенні національних діалогів, національних оглядів соціальних наслідків міжнародної економічної, фінансової і торгівельної політики, реструктуризації економіки, забезпечення гідної праці на місцевому рівні); сприяння гідній праці у глобальних виробничих системах (охоплюючи соціальні і трудові наслідки їхньої діяльності, вдосконалення знань, нарощування виробництв та паралельно з цим розвитку зайнятості, заохочення глобального соціального діалогу); укріплення системи міжнародних трудових норм (зокрема, надання допомоги країнам-членам у справі реалізації таких норм, здійснення рішучих дій у разі виявлення суттєвих та постійних порушень); мобілізація дій у цілях перемін (вдосконалення діяльності профспілок, використання потенціалу організацій роботодавців, підвищення представництва жінок, використання технічного потенціалу соціальних партнерів, стратегічні альянси з організаціями громадянського суспільства, соціальні партнерські відносини управління глобалізацією (систематизовано нами – Ю. Д.) [2].

У Декларації МОП про соціальну справедливість у цілях справедливої глобалізації 2008 року [3] вже систематизовано основні прояви та наслідки процесів глобалізації, які безпосередньо стосуються соціально-трудових відносин та захищеності людей праці (далі – Декларація 2008 року). Відзначено, що процес економічного співробітництва та інтеграції дозволяє багатьом країнам користатися високими темпами економічного зростання та розширення зайнятості (зокрема, заохочуючи представників сільської бідноти до адаптації в міську економіку). Проте, ці ж процеси приводять і до загострення численних проблем, пов'язаних із нерівністю у сфері доходів, хронічно високим рівнем безробіття та бідності, вразливістю національної економіки за причини зовнішніх потрясінь, зростанням неформальної економіки та неформальної зайнятості тощо.

В якості ж основи для вирішення таких проблем увага акцентується на необхідності застосування глобального і комплексного підходів, які мають відповідати Програмі гідної праці та чотирьом стратегічним завданням МОП.

Відтак передбачаються та детально опрацьовуються чотири стратегічні завдання, які Організації і державам-членам належить втілювати в життя:

- сприяння зайнятості;
- розробка та розширення заходів соціального захисту;
- сприяння соціальному діалогу та трипартизму;
- дотримання, сприяння та реалізація основних принципів і прав у сфері праці.

До конкретних способів реалізації поставлених завдань віднесено виконання триєдиного завдання: перегляд та адаптування інституціональної практики Організації з метою вдосконалення ефективності управління та розширення власних потенційних можливостей (тим самим максимальною мірою раціонально використовуючи людські та фінансові ресурси, а також унікальну перевагу власної тристоронньої структури та нормативної системи); належне виконання державами-членами разом з організаціями працівників та роботодавців Програми гідної праці; залучення інших міжнародних та регіональних організацій, що мають повноваження в споріднених сферах діяльності, до застосування зазначеного вище комплексного підходу. Кожне завдання також градується відповідно до наявних принципів і прав, а також до власної специфіки.

У «Механізмі реалізації Декларації», який наведено в окремому Додатку, передбачається необхідність вдосконалення зв'язків між Організацією та державами-членами, чому має сприяти належне функціонування основних структурних підрозділів МОП: Міжнародної конференції праці, Адміністративної ради та Міжнародного бюро праці [3].

Упродовж 2009–2010 рр. у більшості документів та заяв підкреслювалося, що якраз Декларація 2008 року визначає фундаментальні засади діяльності МОП в умовах сьогодення. Відповідним чином коригувалися й базові орієнтири щодо визначення сутності ПГП. Так, в «Основах стратегічної політики», які було схвалено Адміністративною радою у березні 2009 р., спеціально наголошується на тому, що якраз Декларація 2008 року юридично закріплює концепцію гідної праці та встановлює комплексний підхід до забезпечення гідної праці. Проте, на сьогодні оцінки стають більш зваженими. Все частіше підкреслюється та обставина, що саме Декларацією 1998 року закладаються основи для вдосконалення сучасних міжнародних трудових стандартів та концептуального бачення гідної праці. За нашою ж оцінкою, підвалини сучасного тлумачення ПГП містяться та гармонійно поєднуються в обох деклараціях МОП (детальніше про авторські напрацювання з окресленої проблематики див. [4]).

Відтак, фундаментальні засади сучасної діяльності МОП набувають розвитку вже у двох базових деклараціях: Декларації 1998 року і Декларації 2008 року. До того ж із часом виявилася нагальна потреба у вдосконаленні механізму реалізації основоположних принципів і прав у світі праці, який виявився занадто громіздким. Як наслідок, невдовзі було прийнято рішення про гармонійне об'єднання двох механізмів. Глобальні доповіді, які щорічно подавалися відповідно до однієї з чотирьох категорій таких принципів і прав, були замінені єдиною доповіддю, яка готувалася для періодичного обговорення основоположних принципів і прав у сфері праці. Також визначалося доцільним продовження підготовки щорічних оглядів, присвячених зусиллям держав-членів, які ще не ратифікували усі основоположні конвенції, і такі огляди мали щорічно подаватися на розгляд Адміністративної ради та містити інформацію щодо необхідних заходів для ратифікації таких конвенцій.

На сьогодні одним із найбільш важливих документів, що регламентує діяльність МОП, є доповідь *Основоположні принципи і права у сфері праці: від добровільних зобов'язань до дій* (подана у 2012 р.; далі можливе скорочення – ОППП) [5]. Це перша глобальна доповідь, що подана Конференції в рамках періодичного обговорення ОППП згідно з комплексним механізмом реалізації Декларації 1998 року та Декларації 2008 року.

У документі підкреслюється значущість ОППП, які закріплено у Статуті МОП та розвинуто у вісьмох основоположних конвенціях. Прийняття цих конвенцій, – починаючи з Конвенції № 29 про примусову працю (1930 р.) і до Конвенції № 182 про найгірші форми дитячої праці (1999 р.), – розтягнулося на сім десятиліть двадцятого століття. Проте, лише у 1990-ті рр. за причини закінчення холодної війни та ствердження глобалізації були здійснені рішучі кроки для формального визнання цих конвенцій в якості особливої категорії. Про

це свідчить і зміст нещодавно прийнятих документів програмного значення: двох останніх Декларацій МОП та Програми гідної праці.

Підкреслюється, що свобода об'єднання та право на ведення колективних переговорів мають життєво важливе значення для роботодавців та працівників, надаючи їм можливість встановлювати додаткові правила стосовно умов праці. Причому свобода об'єднання є доволі важливою і для ефективного застосування трудового законодавства та вдосконалення діяльності органів інспекцій праці. Змістовний соціальний діалог між незалежними сторонами складає важливу частину процесу розробки економічної та соціальної політики, у тому числі політики в області зайнятості та соціального захисту. З іншого боку, примусова праця, дискримінація та дитяча праця, суттєвим чином зневажаючи людську гідність та особисту свободу, призводять до збереження ниці та злиднів.

До основних заходів, спрямованих на повноцінну реалізацію ОППП, віднесено:

- всебічне дотримання громадянських свобод, поза чим не можуть бути повноцінно реалізовані принципи свободи об'єднань;

- викоринення антипрофспілкової дискримінації;

- належний захист людей праці з боку органів державної влади;

- укріплення добровільного характеру колективних переговорів;

- повноцінна реалізація чинного законодавства у відповідній сфері соціально-трудова відносин;

- посилення уваги до дієвої заборони дитячої праці (з акцентуванням уваги на тих галузях та регіонах, де спостерігаються якнайбільш значні масштаби дитячої праці);

- дієве недопущення дискримінації у сфері праці та занять (з наголосом на розробці планів попереджувального характеру);

- необхідність більш узгоджених дій Організації та держав-членів (адже ОППП відзначаються системними характеристиками та знаходяться у гармонійному взаємозв'язку);

- надання дієвої технічної допомоги окремим країнам з метою вдосконалення стану справ у сфері ОППП);

- розроблення спеціальних програм (зокрема, Програми сприяння гендерній рівності на робочому місці, програми «Покращуй роботу» та Технічної допомоги реформування системи соціального захисту та соціального забезпечення);

- більш дієве залучення до співпраці всіх зацікавлених осіб та інституцій (систематизовано нами – Ю.Д.) [5, с. 21, 23–24, 26, 28–29, 32, 67–68, 76–78].

У подальших доповідях з аналогічної проблематики наголос вже переноситься на практичну реалізацію принципів і прав у сфері праці, які закладено в базових документах (див., напр., зміст доповіді «Основоположні принципи і права у сфері праці: від викликів до сприятливих можливостей», поданої на 106-й сесії Міжнародної конференції праці у 2017 р.).

Висновок. Отже, соціальні виміри сучасних інтеграційних процесів безпосередньо пов'язані з інтересами широких верств населення, де на перший план виходять різнобічні аспекти врегулювання соціально-трудова відносин. Відтак особливо великої значущості набувають питання щодо вдосконалення програмних засад МОП та міжнародних трудових стандартів.

За таких умов МОП активно працює над удосконаленням стандартів та механізмів, які мають закласти підвалини надійного захисту людей праці. У цьому сенсі на першочергову увагу заслуговує зміст Декларації 1998 року та Декларації 2008 року, які містять низку важливих принципів і складають основу для конкретизації окремих положень в рамках цільових механізмів. До основоположних керівних ідей, які виражають суть міжнародних трудових стандартів, відносяться: свобода об'єднань та право на ведення колективних переговорів, скасування усіх форм примусової праці, заборона найгірших форм дитячої праці та недопущення дискримінації у сфері праці. Сутність механізмів реалізації таких ідей розкривається в Програмі гідної праці та в окремих доповідях МОП, присвячених основоположним принципам і правам у сфері праці. Найперше йдеться про всебічне дотримання громадянських свобод, поза якими не можуть бути повноцінно реалізовані

принципи свободи об'єднань, змістовний соціальний діалог, а також про необхідність більш узгоджених дій Організації та держав-членів.

Список використаних джерел:

1. Декларація МОП основних принципів та прав у світі праці (ухвалена Міжнародною конференцією праці на її вісімдесят шостій сесії в Женеві, 18 червня 1998 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/993_260

2. Справедливая глобализация: Роль МОТ. Доклад Генерального директора о Всемирной комиссии по социальным аспектам глобализации : Материалы Международной конференции труда (92-я сессия, 2004 г.). – Женева : МБТ, 2004. – 75 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ilo.org>

3. Декларация МОТ о социальной справедливости в целях справедливой глобализации : принята Международной конференцией труда на ее 97-й сессии. Женева, 10 июня 2008 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/pdf

4. Древаль Ю. Д. Концептуалізація програми гідної праці / Ю. Д. Древаль // Імперативи та інноваційні механізми забезпечення гідної праці в умовах становлення нової економіки : зб. тез доповідей учасників Міжнар. наук.-практ. конф. (25–26 квіт. 2017 р.). – К. : КНЕУ, 2017. – С. 67–70.

5. Основополагающие принципы и права в сфере труда: от добровольных обязательств – к действиям. Периодическое обсуждение в соответствии с Декларацией МОТ о социальной справедливости в целях справедливой глобализации и механизмом реализации Декларации МОТ об основополагающих принципах и правах в сфере труда. – Женева : МБП, 2012. – 121 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public>

** Древаль Юрій Дмитрович – доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри охорони праці та техногенно-екологічної безпеки Національного університету цивільного захисту України.*

Стаття надійшла до редакції 2 грудня 2017 р.